

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра «Психології» (№ 704)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

(підпис)

Максим ЖИДКО

(ім'я та прізвище)

« 28 » серпня 2025 р.

СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Етнічна психологія і крос-культурні дослідження в психології

(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 05 Соціальні і поведінкові науки

(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 053 «Психологія»

(код та найменування спеціальності)

Освітня програма: Психологія

(найменування освітньої програми)

Форма навчання: денна, дистанційна

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Силабус введено в дію з 01.09.2025 року

Харків – 2025 р.

Розробник: Світлана ЖАРІКОВА, доц. каф. 704, к. психол. н., доц.
(ім'я та прізвище, посада, науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри психології
(№ 704)

Протокол № 1 від « 28 » серпня 2025 р.

Завідувач кафедри канд. психол. наук, доц.
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Юрій ГУЛИЙ

_____ (ім'я та прізвище)

Погоджено з представником здобувачів освіти: Маргарита СТАРОДУБЦЕВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Загальна інформація про викладача

Жарікова Світлана Борисівна.

Посада: доцент кафедри 704.

Науковий ступінь: кандидат психологічних наук.

Вчене звання: доцент.

Перелік дисциплін, які викладає:

- Загальна психологія;
- Організаційна психологія;
- Етнічна психологія.

Напрями наукових досліджень:

- Психологія здоров'я та успіху;
- Вікова психологія;
- Психологія травми;
- Практична психологія освіти;
- Психологія сім'ї;
- Дитячо-батьківські відносини.

1. Опис навчальної дисципліни

Форма навчання – денна.

Семестр в якому викладається дисципліна – 6.

Дисципліна обов'язкова

Обсяг дисципліни:

Загальна кількість годин за навчальним планом – 214, кредитів ЄКТС 5, лекції - 32 години, практичні заняття – 32 години (всього аудиторних занять – 64 години), самостійна робота – 150 годин.

Види занять – лекції, практичні заняття, самостійна робота здобувача.

Види контролю – поточний, модульний та підсумковий (семестровий) контроль (іспит).

Мова викладання – українська.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Етнічна психологія і культурні дослідження в психології» є формування компетенцій, які спрямовані на поглиблення теоретичних уявлень щодо впливу етнічних і

культурних факторів та процесів на формування і функціонування індивідуальних і групових психологічних структур.

Основні завдання вивчення дисципліни пов'язані з формуванням наступних загальних та професійних компетенцій:

1. Здатність застосовувати знання щодо етнічних і культурних факторів та процесів, які зумовлюють формування і функціонування індивідуальних і групових психологічних структур.

2. Здатність до критичного аналізу різних дослідницьких підходів щодо вивчення психологічних детермінант етнопсихогенезу.

3. Здатність до обґрунтування висновків при вивченні основних засад етнопсихологічної наукової парадигми.

4. Здатність генерувати нові ідеї при розробці етнопсихологічних і крос-культурних досліджень.

5. Здатність усвідомлювати цінності громадянського (мультикультурного) суспільства та необхідність його сталого розвитку.

6. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом етнічної психології.

7. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду етнопсихологічних і крос-культурних досліджень.

8. Здатність аналізувати та систематизувати результати етнопсихологічних досліджень.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувач вищої освіти повинен досягти наступних результатів навчання:

А) Знання:

1. Критичне осмислення основних теорій, принципів, методів, понять етнічної психології.

2. Володіти аргументованим комплексом висновків щодо основних засад етнопсихологічної наукової парадигми.

3. Засвоїти основні принципи розробки етнопсихологічних і крос-культурних досліджень.

4. Засвоїти базові цінності громадянського (мультикультурного) суспільства.

5. Володіти категоріально-понятійним апаратом етнічної психології.

6. Засвоїти основні напрямки вітчизняних та зарубіжних етнопсихологічних і крос-культурних досліджень.

7. Володіти системним аналізом результатів етнопсихологічних досліджень.

Б) Уміння:

1. Опанувати застосуванням знань щодо етнічних і культурних факторів функціонування індивідуальних і групових психологічних структур.

2. Опанувати застосуванням основних методів вивчення психологічних детермінант етнопсихогенезу.

3. Розробляти програми етнопсихологічних і крос-культурних досліджень.

4. Опанувати систематизацією результатів етнопсихологічних досліджень.

В) Комунікація:

1. Володіти досвідом формування ефективної комунікативної стратегії міжетнічної взаємодії.

Г) Автономія та відповідальність:

1. Відповідальність за прийняття рішень при виявленні проблем у міжетнічній взаємодії.

1. **Пререквізити:** Філософія, Вступ до спеціальності, Логіка / Критичне мислення, Біологічні основи поведінки / Анатомія та фізіологія ЦНС.

2. **Кореквізити:** Соціологія та основи демографії, Конфліктологія, Соціальна психологія, Вікова психологія.

3. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Загальна проблематика та розвиток етнопсихології як науки і крос-культурних досліджень у психології.

Тема 1. Становлення етнопсихології як науки і крос-культурних досліджень у психології.

Передумови для формування етнопсихологічного знання. Етнопсихологічні ідеї в українській науці у XVIII ст. Ранні етнопсихологічні дослідження на Слобожанщині в першій половині XIX ст. Дослідження психології народів в другій половині XIX ст. Розвиток етнопсихологічних ідей у США в першій половині XX ст. Проблематика предмета і методів етнопсихології в першій половині XX ст. у СРСР. Перші вітчизняні дослідження в етнопсихології в другій половині XIX ст. Формування української етнопсихологічної школи в 20-30-х рр. XX ст. Відродження вітчизняної етнопсихології. Сучасні уявлення про предмет етнопсихології і крос-культурної психології. Сучасна харківська школа етнопсихології. Теоретична і прикладна етнопсихологія.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.

- Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Тема 2. Категоріальний апарат етно- і крос-культурної психології.

Основні підходи до визначення поняття «етносу». Основні категорії етнопсихології: етнічна свідомість і самосвідомість, етнічна ідентичність (її параметри і трансформації), етнічні стереотипи. Емпірична валідизація цих категорій. Емпірична валідизація різних категорій етнопсихології в межах інших дисциплін (філософія, антропологія, соціологія, політологія і т. п.).

Дослідження основних категорій в інших галузях і напрямках психології (психоаналіз, символічний інтеракціонізм, когнітивна антропологія, культурно-історична теорія і діяльнісний підхід і т. п.).

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*

- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Змістовий модуль 2. Специфіка етно- і крос-культурних досліджень у психології.

Тема 3. Основні підходи і напрямки в етнопсихології і крос-культурних дослідженнях.

Розуміння етносу і теорія етногенезу Л. М. Гумільова. Теорія «російської душі» М. Бердяєва. Антропологічний портрет українця в дослідженнях Ф. Вовка. Етнопсихологічні ідеї М. Данілевського. Концепції В. Соловйова, М. Костомарова і М. Гримича. Теорії Дж. Даусона і Дж. Бері. Дослідження О.Р. Лурія в Узбекистані. Соціально-психологічне поняття етносу в працях Б. Ф. Поршнєва. Зародження школи психологічної антропології «Культура та особистість». Основні етапи її подальшого розвитку. Школа когнітивної антропології. Школа культурної психології. Екологічний підхід. Біологізаторський підхід. Історичний підхід. Культурний підхід. Соціально-економічний підхід. Діяльнісний підхід.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*

- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Тема 4. Методи дослідження в етно- і крос-культурній психології.

Загальна характеристика основних стратегій у етнопсихологічних і крос-культурних дослідженнях. Метод спостереження в крос-культурних дослідженнях. Методи опитування в етнопсихології. Тести в крос-культурних дослідженнях. Експериментальні крос-культурні дослідження. Формуючі і корекційні методи в етнопсихології. Сучасні стандарти при проведенні крос-культурного дослідження.

Методи інтерв'ю і модифікований варіант шкали соціальних дистанцій. Діагностичний тест відносин і техніка репертуарних ґрат Дж. Келлі. Регіональна картотека людських взаємин. Природний і лабораторний експерименти в етнопсихології.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*

- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Змістовий модуль 3. Прикладна етнопсихологія.

Тема 5. Етнопедагогіка.

Етнопедагогічний вплив у період новонародженості і раннього дитинства. Народні ігри як техніки психічного формування дитини в дошкільному і шкільному віці. Психолого-педагогічне значення народних обрядів у підлітковому і ранньому юнацькому віці. Етнопедагогічні засоби формування етнічної самосвідомості в юнацькому віці. Культура, контекст і розвиток людини. Вплив культури на пізнання і когнітивні процеси. Психологічний взаємозв'язок культури й освіти. Культура і моральний розвиток особистості. Культурний контроль особистості. Народні системи виховання дитини як спосіб формування психіки. Слов'янські «заповітні» казки. Дитячий еротичний фольклор. «Безсоромні» прислів'я і приказки. Особливості слов'янського Еросу. Національні архетипи XIX-XX ст.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*

- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Тема 6. Етноконфліктологія.

Сімейна конфліктологія у різних народів: сімейні конфлікти між дорослими членами родини і сімейні конфлікти з дітьми. Міжетнічні конфлікти: засоби запобігання і вирішення. Народні засоби і техніки вирішення соціальних конфліктів: конфлікти, що пов'язані з порушенням прав особистості, майнових і соціальних прав.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*

- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Тема 7. Етнопсихіатрія.

Поняття психічної норми і патології: універсальні і культурно-специфічні аспекти. Культура, психопрофілактика і психогігієна. Культура і соціальні динамічні процеси. Крос-культурні дослідження соціальної взаємодії. Види психотерапії і психотерапевтів: стародавня і сучасна моделі. Психотерапевтичні виміри Сходу і Заходу. Уявлення про причини психічних захворювань і психологічних проблем у різних культурах. Діагностика психічних захворювань у різних народів: неврози і неврозоподібні стани, психопатії, алкоголізм і наркоманії, шизофренія і депресія. Особливості психічної патології в процесі акультурації. Феномен акультурації. Психологічна корекція проблем, що пов'язані з акультурацією.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*
- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

Тема 8. Етнопсихолінгвістика.

Історія розвитку етнопсихолінгвістики. Методологічні засади етнопсихолінгвістики. Експериментальні дослідження взаємозв'язку між мовою й етнічною специфікою психіки. Лінгвістична обумовленість пізнавальної діяльності людини. Дитина і мова. Фоносемантика.

Форма занять: лекція, практичне заняття, самостійна робота.

- *Обов'язкові предмети та засоби: комп'ютер, під'єднаний до мережі інтернет, наявність спеціальних програм для дистанційного спілкування, обміну зображень, документів, файлів даних.*
- *Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.*

4. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом

5. Методи навчання

Словесні, наочні, практичні.

6. Методи контролю

Поточний контроль (теоретичне опитування й розв'язання практичних завдань), модульний контроль (письмова відповідь на 2 питання за розділами курсу) та підсумковий (семестровий) контроль (іспит).

Поточний контроль в межах відповідного модулю включає в себе якісне та своєчасно здане на перевірку викладачу письмову частину завдання, що винесене на семінарське заняття; участь студента в обговорюванні питань на лекційних та семінарських заняттях.

У якості поточного контролю передбачено оцінювання семінарської (практичної) роботи. Доповіді оцінюються у 3 бали кожна за критеріями: самостійність, оригінальність; використання іншомовних джерел; відповідність формальним критеріям (структура, володіння сучасним науковим матеріалом, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність тощо); володіння навичками презентації.

У якості поточного контролю передбачено оцінювання самостійної роботи. Реферативні роботи оцінюються у 5 балів кожна, які розподіляються за зміст реферату (самостійність, оригінальність; використання іншомовних джерел; відповідність формальним критеріям (структура, володіння сучасним науковим матеріалом, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо)) та за своєчасність виконання роботи.

Модульна контрольна робота проводиться по завершенню вивчення теоретичного матеріалу навчального курсу. Модульна контрольна робота – це відповідь на питання, які демонструють уміння студента використовувати теоретичні положення в практичній площині.

Модуль 1 вважається зарахованим за умови виступу з 1 доповіддю та складання 1 реферативної роботи, мінімальною кількістю балів, яку повинен набрати студент для зарахування модуля, є 15 балів.

Модуль 2 вважається зарахованим за умови виступу з 1 доповіддю та складання 1 реферативної роботи, мінімальною кількістю балів, яку повинен набрати студент для зарахування модуля, є 15 балів.

Модуль 3 вважається зарахованим за умови виступу з 1 доповіддю та складання 1 реферативної роботи, мінімальною кількістю балів, яку повинен набрати студент для зарахування модуля, є 30 балів.

Семестровий підсумковий контроль. Студент допускається до семестрового контролю з навчальної дисципліни, якщо він виконав умови допуску, визначені даною робочою навчальною програмою.

Семестровий підсумковий контроль з навчальної дисципліни проводиться у формі іспиту. Іспит проводиться письмовій формі. Завдання містять у собі питання з тематики трьох змістовних модулів.

7. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

7.1. Розподіл балів, які отримують здобувачі (кількісні критерії оцінювання)

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Виступ на семінарських заняттях	0...3	4	0...12
Реферат	0...5	1	0...5
Модульний контроль	0...12	1	0...12
Змістовний модуль 2			
Виступ на семінарських заняттях	0...3	4	0...12
Реферат	0...5	1	0...5
Модульний контроль	0...12	1	0...12
Змістовний модуль 3			
Виступ на семінарських заняттях	0...3	8	0...24
Реферат	0...5	1	0...5
Модульний контроль	0...13	1	0...13
Усього за семестр			0...100

Семестровий контроль (іспит/залік) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту/заліку. Під час складання семестрового іспиту/заліку студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Іспит є письмовою роботою, яка складається з трьох завдань. Перше і друге завдання містять питання теоретичного характеру. Відповіді на ці питання повинні складати самостійне осмислення теоретичного матеріалу з відповідної теми. Третє завдання містить питання практичного характеру. У відповіді на практичне питання необхідно розкрити конкретний вид (метод) практичної діяльності психолога. Іспит розподілено на 25 варіантів. Номер варіанту може бути закріплений за здобувачем шляхом випадкового вибору або за вибором викладача.

7.2. Якісні критерії оцінювання

Необхідний обсяг знань для одержання позитивної оцінки: володіння системою понять у даній предметній області, знати основні методи досліджень, задачі та предмет дисципліни.

Необхідний обсяг вмінь для одержання позитивної оцінки: визначати психологічні детермінанти етнопсихогенезу, здійснювати комплексний опис динамічних та структурних характеристик етносу у контексті основних засад етнопсихологічної наукової парадигми.

7.3. Критерії оцінювання роботи студента протягом семестру

Задовільно (60-74). Показати мінімум знань та умінь. Захистити реферативні роботи та здати модульні контрольні роботи. Знати основні напрямки, задачі, поняття етнічної психології і крос-культурних досліджень в психології.

Добре (75-89). Твердо знати принципи та методи, категоріальний апарат етнічної психології, структурно-динамічні властивості етносів.

Відмінно (90-100). Здати всі контрольні роботи з оцінкою «відмінно». Досконально знати всі теми та уміти застосовувати їх.

Розподіл балів, які отримують студенти за виконання курсової роботи (проекту) – не передбачено навчальним планом.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

8. Політика навчального курсу

Відпрацювання пропущених занять відбувається відповідно до розкладу консультацій, за попереднім погодженням з викладачем. Питання, що стосуються академічної доброчесності, розглядає викладач або за процедурою, визначеною у Положенні про академічну доброчесність.

9. Методичне забезпечення

1. Гулий Ю.І., Жидко М.Є. Основи прикладної етнопсихології : навч. посіб. / Ю.І. Гулий, М.Є. Жидко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2006. – 84 с.
2. Гулий Ю.І., Жидко М.Є. Вступ до етнопсихології : навч. посіб. / Ю. І. Гулий, М.Є. Жидко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2013. – 112 с.

10. Рекомендована література

Базова

1. Етнопсихологія : навч. посібн. для студентів спеціальності «Початкова освіта. Практична психологія». Автор-упорядник О. П. Цюняк. Івано-Франківськ: ЯРИНА, 2017. 132 с.
2. Березін А. М. Психологічні чинники генезису національної самосвідомості особистості (дис. канд. пед. наук)., Київ, 2002. 211 с.
3. Пірен М. І. Етнопсихологія : підручник. Рек. МОН. Київ: Університет «Україна», 2011. 198 с.
4. Фурман А. Психокультура української ментальності. Тернопіль, 2011. 168 с.

Допоміжна

1. Етнопсихологія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 02.09.2025)
2. Євтух В.Б. Український етнос: структура і характер взаємодії з навколишнім середовищем. Вісник АН України. 1993. №10. С. 56-69.
3. Куєвда В. Психологічні ретроспекції української етнокультурної моделі : монографія. Кіровоград, 2013. 104 с.
4. Лозова О.М. Методологія психосемантичних досліджень етносу : монографія. Київ: ВД «Слово», 2011. 311 с.
5. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ: МАУП, 2002, С. 20-21.
6. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Київ, Знання, 2006. 342 с
7. Данилюк І.В. “Мовні конфлікти” та конструювання етнічної і національної ідентичності // Соціальна психологія – Київ, 2005. – №.3 (11) – С. 43-51.

8. Чепа М.-Л. А. Етнопсихологічний дискурс глобалізації : монографія. Кіровоград : Імекс. – 2013. 104 с

11. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека університету – http://library.khai.edu/library/page_lib.php
2. Електронна адреса кафедри психології - khai.psyho@gmail.com
3. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/e-resources/>